

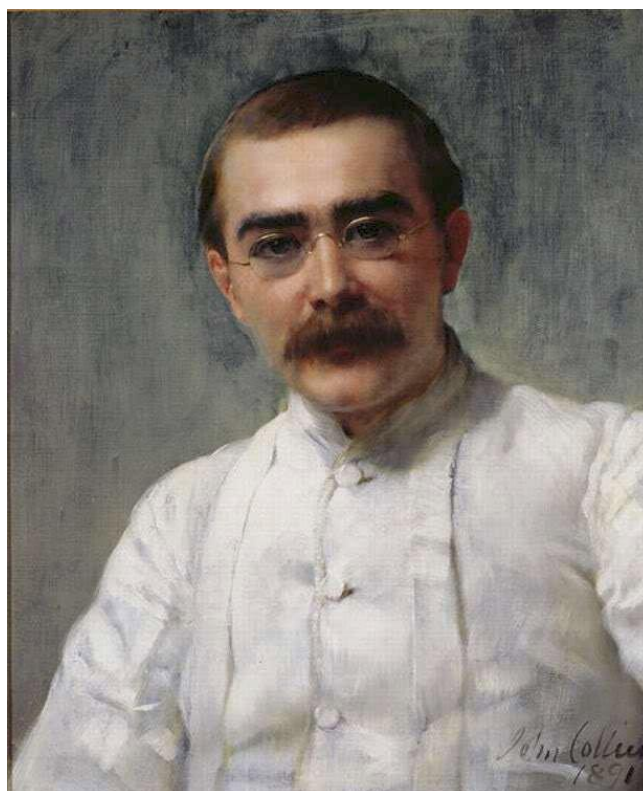
**ΒΑΣΙΛΙΚΗ-ΓΚΛΟΡΙΑ ΠΑΠΑ: ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΑΘΗΝΩΝ, Μ.Α. ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΜΕΣΑ, Μ.Α. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ
ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.**

ΜΟΝΙΚΑ Α. ΠΑΠΑ: ΔΡ. ΕΙΔΙ.Π ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ.

ΑΠΟ ΤΟ "AN" ΤΟΥ R. KIPLING,

ΣΤΑ "AN" ΤΩΝ Κ. ΒΑΡΝΑΛΗ ΚΑΙ Μ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ:

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ.

Rudyard Kipling (1865-1936), 1891, John Maler Collier, Bateman's collection

Περίληψη

Με αφορμή το έργο του R.Kipling: *Αν*, πραγματοποιείται μια φαινομενολογική νοηματική ανάλυση, στην οποία εντοπίζονται παιδαγωγικές συνιστώσες, ενώ γίνονται και κάποιες παρατηρήσεις κοινωνιολογικού περιεχομένου. Στη συνέχεια, μελετώνται οι απόψεις του Ν. Βαγενά για την παρωδία, ως εισαγωγή στο παρωδιακό ποίημα του Κ. Βάρναλη: *Το "ΑΝ" του Κίπλινγκ (παρωδία)*, για το οποίο γίνεται επίσης σχολιασμός. Στο τρίτο σκέλος του άρθρου, πραγματευόμαστε το ποίημα του Μ. Αναγνωστάκη: *If*, ολοκληρώνοντας την επιμέρους και συγκριτική μελέτη, μεταξύ των τριών ποιημάτων.

Εισαγωγή

Μεταξύ των έργων της διεθνούς λογοτεχνίας και ποίησης, σημαντική θέση κατέχει το ποίημα του νομπελίστα ποιητή: R. Kipling "*Αν*". Πρόκειται, για ένα ποίημα που αφορά την οριοθέτηση των αρετών του "τέλειου" ανθρώπου, σε έναν συνεχώς μεταβαλλόμενο ηθικά, εργασιακά και οικονομικά κόσμο.

Στη μελέτη αυτού του έργου, πολλοί αναγνώστες θα ταυτιστούν, είτε θα θελήσουν να εντοπίσουν στοιχεία της προσωπικότητας, της συμπεριφοράς και των δικών τους επιτευγμάτων. Αναμφίβολα, το ποίημα του R. Kipling συγκεντρώνει μεγάλη λογοτεχνική αξία, ωστόσο στο παρόν πόνημα, η κριτική και η ανάλυση εστιάζεται γύρω από την συγκριτική του διερεύνηση, σε σχέση με έργα που έχουν εμπνευστεί από αυτό, αλλά και γύρω από ενδεχόμενες "σκοτεινές του όψεις". Η παρωδία στο *Αν*, την οποία θα εξετάσουμε στη συνέχεια, γράφθηκε από τον Κ. Βάρναλη, που οι πολιτικές και κοινωνικές αντιλήψεις του διαφέρουν, από αυτές του R. Kipling. Ένα ακόμα *Αν* στη συνέχεια, στο έργο του Μ. Αναγνωστάκη, ένα ποίημα στο οποίο τονίζονται οι κοινωνικοπολιτικές αναντιστοιχίες, με έμφαση στα προσωπικά του βιώματα.

Το *If (Αν)* του R.Kipling

Παραθέτουμε το ποίημα *If* του R.Kipling στην γλώσσα που γράφθηκε και δημοσιεύτηκε το 1910¹ :

*"If you can meet with triumph and disaster,
and treat those two impostors just the same;
If you can bear to hear the truth you've spoken
twisted by knaves to make a trap for fools,
or watch the things you gave your life to, broken,
and stoop and build 'em up with worn-out-tools;
If you can make one heap of all your winnings,
and risk it on one turn of pitch-and-toss,
and lose, and start again at your beginnings
and never breathe a word about your loss;
If you can force your heart and nerve and sinew
to serve your turn long after they are gone,
and so hold on when there is nothing in you
except the will which says to them: «Hold on!»
If you can talk with crowds and keep your virtue,
or walk with Kings-nor lose the common touch,
if neither foes nor loving friends can hurt you,
If old men count with you, but none too much;*

---

¹ Για την ελληνική μετάφραση, παρακαλούμε ανατρέξτε στη σελίδα 8.

*If you can feel the unforgiving minute
with sixty seconds' worth of distance run,
yours is the Earth and everything that's in it,
and which is more- you'll be a Man, my son!"*

R. Kipling, If, Rewards and Fairies, p.106. 1910.

Όσον αφορά το νοηματικό περιεχόμενο των στροφών του ποιήματος, το οποίο εμπεριέχει μια διδακτική, προτρεπτική και παιδαγωγική χροιά, ο ποιητής φέρεται να είναι κατά της ευθιξίας, η οποία μπορεί να επιφέρει πολλά δεινά και να οδηγήσει σε ατελεύτητες περιπέτειες. Ταυτόχρονα τονίζει την αξία της αυτοπεποίθησης απέναντι στη δυσπιστία του κόσμου, που πρέπει να αντιμετωπίζεται με κατανόηση. Η υπομονή και η ανεκτικότητα πρέπει να προτάσσονται στην αντιμετώπιση της συκοφαντίας, χωρίς καταφυγή στο ψέμα, που υποβιβάζει τον άνθρωπο και μειώνει την ηθική του οντότητα.

Ο "αληθινός άνδρας" στη συνέχεια, οφείλει να μην ανταποδίδει το μίσος με το "οφθαλμόν αντί οφθαλμού" και ακόμα να μην υπεραίρεται για τη σοφία και την καλοσύνη του. Ο άνθρωπος, είναι θεμιτό να ονειρεύεται και να στοχάζεται, χωρίς να παρασύρεται και να παγιδεύεται, αδυνατώντας έτσι να οδηγηθεί σε εναλλακτικές -συχνά σωτήριες- λύσεις για την διαβίωσή του.

Αν έχεις την ψυχική αντοχή, κατά τον ποιητή, να ακούσεις την αλήθεια σου να παραποιείται από τους κακούς και να υιοθετείται από τους άμυαλους, αν αληθεύει αυτό που ισχυρίστηκε ο ρητοροδιδάσκαλος Ισοκράτης²: "Ευλαβού τας διαβολάς καν ψευδείς ώσιν, πολλοί γαρ την αλήθεια αγνοούσι και προς την δόξαν αποβλέπουσιν" (Ισοκράτους προς Δημόνικον) τότε έχεις τον απόλυτο έλεγχο. Αν ακόμα μπορείς να βλέπεις, να γίνονται συντρίμια, όσα σε έχουν ταλαιπωρήσει στη ζωή σου, και να ξαναρχίσεις να χτίζεις με "εργαλεία φθαρμένα" χωρίς διαμαρτυρία, τότε είσαι αληθινός άνθρωπος. Αν όσα απόκτησες με κόπο, μπορείς να τα διακυβεύσεις και να τα χάσεις ξαφνικά, και αντί να θρηνήσεις, να έχεις τη δύναμη να μην διαμαρτυρηθείς για αυτήν την απώλεια, τότε θα νικήσεις για λίγο ή περισσότερο την τάση του ανθρώπου να αναζητεί μονίμως κάτι

² "Να φοβάσαι τις συκοφαντίες ακόμα και είναι ψεύτικες, γιατί πολλοί αγνοούν την αλήθεια και πιστεύουν στις φήμες".

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019
 παραπάνω, σε έναν ατέρμονο αγώνα δρόμου με τον ίδιο του τον εαυτό, όντας δέσμιος των υλικών αγαθών.

Αν σε όλες τις συμφορές, όπλο σου είναι η επιμονή, Αν έχεις ισχυρή βούληση στραμμένη στο ηθικό, το νόμιμο και το δίκαιο, και αν μπορείς να επιστρατεύσεις την καρδιά και τα θυμικά σου, ώστε να σε υπηρετήσουν δημιουργικά, οικοδομώντας ένα σύστημα μέσα στο χάος, υποχρεώνοντας τη θέλησή σου να κραταιωθεί ξανά, κρατώντας σε όρθιο και ισχυρό, τότε έχεις ένα σπουδαίο και ακέραιο ψυχικό δυναμικό. Αν μπορείς, να αποβάλλεις την οίηση και το σύνδρομο της εξουσίας, και να συναναστρέφεται με πλήθος ανθρώπων με διαφορετικά αξιώματα, διατηρώντας την ακεραιότητά σου, καθώς, όπως αποτύπωσε στο ποίημά του *Ο Γλάρος*, ο Ο. Ελύτης: *"χίλιοι δυο παραφυλάνε σε κοιτούν και δεν μιλάνε-είσαι σήμερα μονάρχης και 'ώσαμ' αύριο δεν υπάρχεις"*, θα είσαι σώφρων. Όπως μαθαίνουμε, η λαϊκή μούσα το διατυπώνει με τους στίχους: *"καλοχαιρέτα τους πεζούς...³"*.

Αν έχεις φτάσει στο σημείο που δεν απειλείσαι ούτε από φίλους ούτε από εχθρούς, αλλά δεν βαυκαλίζεσαι περιμένοντας πως ο συνάνθρωπός σου θα σε διασώσει χωρίς τη δική σου συμβολή, θα είσαι ρεαλιστής και ψύχραιμος σε κάθε περίπτωση. Αν μπορείς να εφαρμόσεις την αρχαία ρήση: *"θυμού κράτει⁴"* και ακόμα το: *"ζήσεις βίον άριστον ην θυμού κρατείς⁵"*, τότε ξαναβρίσκεις τη γαλήνη, και έχεις νικήσει τις φαύλες τάσεις του εαυτού σου, καθότι όπως το αποτύπωσε και ο Πλάτωνας: *"το νικάν εαυτόν πασών των νικών πρώτη τε και άριστη εστί⁶"*. Αν, κατά τον R. Kipling, μπορείς να τα κάνεις όλα αυτά, τότε "άνδρας αληθινός θα είσαι παιδί μου"...

Σε μια διάσταση περισσότερο κοινωνική, και μια ανάλυση του περιέχοντος και του περιεχομένου του ποιήματος, μεταφερόμαστε στο απώτατο, αλλά και το πρόσφατο παρελθόν, και διερωτόμαστε: βαδίζει ο ποιητής με τα νώτα προς τα πίσω; Σύμφωνα με την ινδική φιλοσοφία αλλά και την ενδεχόμενη κοινωνικοπολιτική της λειτουργικότητα, στο αποικιακό καθεστώς, που οι Άγγλοι είχαν επιβάλλει στον ινδικό λαό; Κατά την εποχή της αποικιοκρατίας, η οποιαδήποτε διεκδίκηση δικαιωμάτων και ισοτιμίας ήταν ανήκουστη και αυστηρά απαγορευμένη. Όσοι δεν συμβιβάζονταν με αυτή την λογική ραβδίζονταν, βασανίζονταν και τελικά οδηγούνταν στο εκτελεστικό απόσπασμα. Ο ινδός ηγέτης, M.Gandhi, όπως γνωρίζουμε περιφερόταν ρακένδυτος και ανυπόδητος, διδάσκοντας τη μη

³ *"καλοχαιρέτα τους πεζούς όταν καθαλικεύσεις, για να σε χαιρετούν και αυτοί όταν θα ξεπεζέψεις"*.

⁴ Να κυριαρχούμε επάνω στα συναισθήματά μας (Κλεόβουλος ο Ρόδιος, 6ος αι. π.χ.).

⁵ *"Θα ζήσης άριστα την ζωήν σου, αν το θυμό σου συγκρατήσεις"* (Μένανδρος).

⁶ *"Το να νικά κανείς ο ίδιος τον εαυτό του, είναι η πρώτη και η καλύτερη απ' όλες τις νίκες"*.

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019
βία, όταν οι άγγλοι αποικιοκράτες μαστίγωναν τους ινδούς για κάθε μορφή ανυπακοής. Ο M.Gandhi υποστήριξε τη δύναμη της αγάπης και διακήρυττε ότι "αν βρισκόταν στο δάσος ενώπιον μιας τίγρης, που ετοιμαζόταν να τον κατασπαράξει, εκείνος θα εξέπεμπε ακτινοβολία αγάπης προς αυτήν και θα την αναχαίτιζε". Σε μια συγκριτολογική αναζήτηση, ανακαλύπτουμε πως ο βουδισμός⁷ διακήρυττε ακόμα ότι: "*αν κάποιος έχει χαρές, θα έχει απαραίτητα και λύπες*". Επομένως, πρέπει να νεκρώσουμε τις ανθρώπινες ανάγκες και να μετατρέψουμε την αποχή από αυτές σε αρετή, με αυτό τον τρόπο θα επιτύχουμε την nirvana (ανυπαρξία). Ο Friedrich Nietzsche, σε διαφορετικό πνεύμα, φαίνεται να θεωρεί όλες τις αρετές που εξυμνεί ο R.Kipling, αδυναμίες, και μάλιστα υποστηρίζει ότι οι αρετές που απηγούν τη χριστιανική διδασκαλία⁸, είναι αδυναμίες, που παρουσιάζονται ως αρετές (Νίτσε:2014).

Μήπως λοιπόν μέσα από τις ηθικές προτροπές του ποιητή, που εγγράφονται στο συλλογικό υποσυνείδητο ως αρετές, το σύστημα εξυπηρετείται, διατηρώντας άτομα υποταγμένα, αλλοτριωμένα, ανενεργά και εν, γένει, μη δρώντα κοινωνικά υποκείμενα που ομνύουν αφοσίωση, δουλικότητα και πλήρη συμμόρφωση και κομφορμιστική συμπεριφορά προς τους εξουσιαστές (τότε αποικιοκράτες), που είχαν δικαιώματα ζωής και θανάτου επάνω στους σκλάβους τους; Μήπως οι ινδοί έπρεπε να γαλουχηθούν από τους "ικανούς και μορφωμένους"⁹ αποικιοκράτες τον ενδεδειγμένο τρόπο συμπεριφοράς;

Στη συνέχεια λαμβάνοντας αφορμή από τον **τελευταίο στίχο του ποιήματος** διερωτόμαστε, μήπως άραγε, ο R. Kipling είχε αποδεχτεί όχι μόνο την αποικιοκρατική πολιτική της Αγγλίας στην Ινδία και αλλαχού, όπου η δουλεία ανθούσε και είχε εγχαραχτεί στη συνείδησή του, αλλά ενδεχομένως και την θεωρία, ότι η γυναίκα όφειλε να είναι η οικιακή βοηθός και η μητέρα-τροφός των παιδιών του συζύγου της; Ένα τέτοιο αξίωμα δεν φαντάζει τόσο περίεργο, καθώς ακόμα και αρκετά χρόνια μετά από την εποχή που γράφθηκε

⁷ Ο Βούδας διακηρύσσει: *ο έχων μια χαράν, έχει και μια λύπην. Ο έχων 99 χαρές έχει και 99 λύπες. ο μηδεμίαν χαράν έχων δεν έχει μηδεμίαν λύπην* (αδιαβάθμητη πηγή).

⁸ Για την χριστιανική διδασκαλία, θα μπορούσαμε να σχολιάσουμε ωστόσο, πως ζητά από όλους τους πιστούς, ανεξαρτήτως κοινωνικής και οικονομικής τάξης, να εφαρμόσουν τα: "*αγαπάτε αλλήλους, αγαπάτε τους εχθρούς ημών, αγαπάτε τους μισούντας ημάς*", θυμίζοντας το σωκρατικό: *εί αναγκαίον εἴη ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν*, ελοίμην αν *ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν* (Γοργίας, 469 c, 1-2) . Εάν, όντως, όλοι εφάρμοζαν αμοιβαία τις προτροπές αυτές, οι κοινωνίες θα ήταν μάλλον πολύ διαφορετικές από αυτές που γνωρίζουμε (!).

⁹Οι γενετιστές, με τις θεωρίες της κληρονομικότητας και τον *μύθο της ευφυΐας*, είχαν δημιουργήσει συνειδήσεις ανωτερότητας και κατωτερότητας μεταξύ των ανθρώπων. Ο Francis Galton, συγκεκριμένα διατύπωσαν την θεωρία της ύπαρξης υπερούσιων όντων, που είναι γεννημένοι να βασιλεύουν μεταξύ των ανθρώπων. Οι θέσεις αυτές είχαν διακινηθεί σε όλα τα μήκη πλάτη της γης, και όσοι λαοί στέναζαν κάτω από τα δεσμά της δουλείας, και το πέλμα του κατακτητή, έπρεπε να υπομείνουν μοιρολατρικά τα πάνδεινα (Ljungman:1980:25-26).

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019
 το *If*, όπως σχολίασε η Simon de Beauvoir, "*Το ιδανικό για τον μέσο άνδρα του δυτικού κόσμου είναι μια γυναίκα, που ανέχεται με τη θέλησή της την κυριαρχία του, που δεν δέχεται τις ιδέες χωρίς συζήτηση, που υποχωρεί όμως μπροστά στην επιχειρηματολογία του, που αντιστέκεται με την εξυπνάδα έως ότου τελικά πεισθεί*" (Beauvoir, 1949:198).

Φυσικά, στο συγκεκριμένο έργο του R.Kipling, το οποίο εξετάζουμε, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε πως σε οποιοδήποτε σημείο αποτυπώνονται μισογυνικές ή σεξιστικές αντιλήψεις, ή πως ενθαρρύνεται ο άνδρας να κακομεταχειριστεί την γυναίκα ή να την αντιμετωπίζει ως αναπαραγωγική μονάδα. Δεν μπορούμε ωστόσο και να ισχυριστούμε πως ο ποιητής πασχίζει να ανατρέψει τις αντιλήψεις αυτές. Φαίνεται δια της απουσίας κάποιας αναφοράς στη γυναίκα, πως περιγράφει και αποτυπώνει την πραγματικότητα, που ακόμα επικρατούσε στις αρχές του 20ου αιώνα,¹⁰ όπου η γυναίκα είναι αποκλεισμένη, σχεδόν άφαντη από την κοινωνική/οικονομική/πολιτική ζωή και η σφαίρα των ταυτοτήτων της περιοριζόταν στα πλαίσια της οικογενειακής ζωής. Ίσως το ηθικό και δίκαιο, εφόσον σύμφωνα με την έμπνευσή του, ο ποιητής έπρεπε οπωσδήποτε να καθορίσει το φύλο του αναγνώστη του, θα ήταν αν ο R. Kipling τελείωνε το ποίημά του με το στίχο: *Γυναίκες αληθινές και άνδρες αληθινοί θα'στε παιδιά μου...*

Αδιευκρίνιστες πηγές θέλουν το *An*, να είναι γραμμένο με αφορμή, έμπνευση και αφιέρωση σε έναν ορισμένο άνθρωπο, και συγκεκριμένα τον γιό του ποιητή, ο οποίος σκοτώθηκε στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, στα δέκα οκτώ του χρόνια. Η διατύπωση αυτή υποστηρίζεται από την προσφώνηση "παιδί μου", στο τέλος του ποιήματος. Πέρα από αυτό βέβαια, στο ποίημα δεν παρατηρείται κάποια ονομαστική προσφώνηση, ούτε κάποια άλλη λεπτομέρεια αφιέρωσης. Ένα ποίημα επομένως, που διατηρεί έναν προτρεπτικό τόνο και φαίνεται να απευθύνεται γενικότερα σε όλους τους άνδρες αυτού του κόσμου εκ πρώτης, και εφόσον η λογοτεχνία και η ποίηση έχουν την δύναμη να σμιλεύουν συνειδήσεις και να αποτυπώνουν σπουδαία μηνύματα, θα ήταν επιθυμητό να έχει μια περισσότερο καθολική και πρωτοποριακή κατάληξη, ανεξάρτητα από την εποχή του. Ολοκληρώνοντας, η θέση που διατυπώσαμε δεν αφορά κάποια γλωσσική εμμονή, αλλά περισσότερο για έναν σχολιασμό της συμπερίληψης ή μη όλων των φύλων, σε παλαιότερες εποχές.

Στη συνέχεια παραθέτουμε το ποίημα του R. Kipling, στην ελληνική γλώσσα από τον Ν. Καρβούνη:

¹⁰ Η κατάσταση αυτή ωστόσο είχε ήδη αρχίσει, αργά και σταθερά, να ανατρέπεται με τους αιματηρούς αγώνες του φεμινιστικού κινήματος στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Αν

*«Αν να κρατάς καλά μπορείς
το λογικό σου, όταν τριγύρω σου όλοι
τάχουν χαμένα και σ' εσέ
της ταραχής των ρίχνουν την αιτία.
αν να εμπιστεύεσαι μπορείς
τον ίδιο τον εαυτό σου, όταν ο κόσμος
δεν σε πιστεύει κι αν μπορείς
να του σχωρνάς αυτή τη δυσπιστία.
να περιμένεις αν μπορείς
δίχως να χάνεις την υπομονή σου.
κι αν άλλοι σε συκοφαντούν,
να μην καταδεχθείς ποτέ το ψέμα,
κι αν σε μισούν, εσύ ποτέ
σε μίσος ταπεινό να μην ζεπέσεις,
μα να μην κάνεις τον καλό
ή τον πολύ σοφό στα λόγια.
αν να ονειρεύεσαι μπορείς,
και να μην είσαι δούλος των ονείρων
αν να στοχάζεσαι μπορείς,
δίχως να γίνει ο στοχασμός σκοπός σου,
αν ν' αντικρίζεις σου βαστά*

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου
Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019
το θρίαμβο και τη συμφορά παρόμοια

κι όμοια να φέρνεσαι σ' αυτούς
τους δυο τυραννικούς απατεώνες,
αν σου βαστά η ψυχή ν' ακούς
όποιαν αλήθεια εσύ είχες ειπωμένη,
παραλλαγμένη απ' τους κακούς,
για νάναι για τους άμυαλους παγίδα,
ή συντριμμένα να θωρείς
όσα σου έχουν ρουφήξει τη ζωή σου
και πάλι να ξαναρχινάς
να χτίζεις μ' εργαλεία πούναι φθαρμένα.

αν όσα απόκτησες μπορείς
σ' ένα σωρό μαζί να τα μαζέψεις
και δίχως φόβο, μονομιάς
κορόνα ή γράμματα όλα να τα παίζεις
και να τα χάσεις και απ' αρχής,
ατράνταχτος να ξεκινήσεις πάλι
και να μη βγάλεις και μιλιά
ποτέ γι' αυτόν τον ξαφνικό χαμό σου.
αν νεύρα και καρδιά μπορείς
και σπλάχνα και μυαλό και όλα να τα
σφίζεις

να σε δουλέψουν ζαναρχής,
κι ας είναι από πολύ καιρό σωσμένα
και να κρατιέσαι πάντα ορθός,
όταν δε σούχει τίποτε απομείνει
παρά μονάχα η θέληση,
κράζοντας σ' όλα αυτά: «βαστατε».
αν με τα πλήθη να μιλάς
μπορείς και να κρατάς την αρετή σου,
με βασιλιάδες να γυρνάς
δίχως απ' τους μικρούς να ξεμακρύνεις.

αν μήτε φίλοι, μήτ' εχθροί
μπορούνε πια ποτέ να πειράζουν,
όλο τον κόσμο αν αγαπάς,
μα και ποτέ πάρα πολύ κανένα.
αν του θυμού σου τις στιγμές
που φαίνεται αδυσώπητη η ψυχή σου,
μπορείς ν' αφήσεις να διαβούν
την πρώτη ξαναβρίσκοντας γαλήνη,
δική σου θάναι τότε η γη,

μ' όσα και μ' ότι απάνω της κι αν έχει

και κάτι ακόμα πιο πολύ:

άνδρας αληθινός θα σαι παιδί μου»..

Νεοελληνικά Αναγνώσματα

σ.131-2, Μετάφραση: Νίκος Καρβούνης.

Η παρωδία και οι θέσεις του Νάσου Βαγενά

Στην επόμενη ενότητα, θα μελετηθεί η παρωδία του Κ. Βάρναλη, εμπνευσμένη από το ποίημα *Αν*, του R. Kipling. Αναφέρουμε ενδεικτικά κάποια στοιχεία για το ιδιαίτερο είδος της παρωδίας. Σε επίπεδο διαλεκτικής σχέσης των ποιητικών κειμένων, η παρωδία αποτελεί αντικείμενο εννοιολογικών διαφοροποιήσεων, σε μια εξελικτική διαδοχή της επιχειρηματολογίας, για τον ακριβή προσδιορισμό της κειμενικής ουσίας. Ο Ν. Βαγενάς θα σημειώσει τις "...αναμασώμενες έως σήμερα απόψεις περί παρωδίας του Μπαχτίν" (Βαγενάς:2002). Έτσι ξεκινώντας από τη διαχρονική διαλογικότητα του Μπαχτίν, καταλήγει στη μεταμορφωτική διάσταση συναφών κειμένων του Ζενέτ. (ό.π.). Επομένως, η παρωδία αναφέρεται τόσο στο περιέχον, όσο και το περιεχόμενο, με τάσεις ειρωνικής απεικόνισης του παρωδούμενου κειμένου.

Στην ελληνική πραγματικότητα, αρκετοί ποιητές έχουν ασχοληθεί με την παρωδία: "*Ως προς τη διάθεση τα παρωδιακά μας κείμενα καλύπτουν όλη την κλίμακα των εκφράσεων του πεδίου που ορίζεται σήμερα ως παρωδιακό: από την κωμική, δηλαδή τη σαρκαστική, τη σατιρική και την ευτράπελη, ως την ουδέτερη και την επανάληψη με διαφορά, δηλαδή ως τη σοβαρή παρωδία. Στις τάξεις του έργα ποιητών τόσο ανόμοιων μεταξύ τους όσο ο Δαπόντες, ο Καρνωτάκης, ο Βάρναλης, ο Ελύτης και ο Λάγιος*"(Βαγενάς:2002).

Συνεχίζοντας ο Ν. Βαγενάς αναφέρεται σε έλληνες λογοτέχνες που δίνουν μια σατιρική, ευτράπελη και σαρκαστική διάσταση στην παρωδία (Βαγενάς:2002). Εδώ εντάσσει και τον Κ. Βάρναλη, που στη δική μας περίπτωση παρωδεί το ποίημα: *Αν* του R. Kipling.

Το Αν του Κ. Βάρναλη

Ο Κ. Βάρναλης (1883-1974) έδωσε, όπως καταγράφεται, μια ειδική κοινωνική και πολιτική χροιά στην ελληνική ποίηση (Στεργιόπουλος:2000:116). Με κύρια ιδιότητα αυτήν του ποιητή, αλλά και συγχρόνως συγγραφέας αφηγηματικών έργων, κριτικός και μεταφραστής "δίνει μια νέα απόχρωση στη γλώσσα του ρεαλισμού και της σάτιρας, καθώς από τη μια ζωγραφίζει την κατάπτωση του αστικού κόσμου και την αθλιότητα των απόκληρων της κοινωνίας, κι από την άλλη εκφράζει τα αντιπολεμικά και επαναστατικά του συνθήματα". (ό.π.:118-9). Στα έργα του κινείται ανάμεσα σε "δύο αμετακίνητους πόλους...την αθλιότητα του παρόντος και τον αισιόδοξο οραματισμό ενός λυτρωτικού μέλλοντος" (ό.π.:122).

Ακολουθεί η εκδοχή του Κ. Βάρναλη: Το "ΑΝ" του Κίπλινγκ (παρωδία).

*"Αν ημπορείς την παλαβή να κάνεις, όταν οι άλλοι σου κάνουνε το γνωστικό κι όλοι σε λένε
φταίχτη, αν δεν πιστεύεις τίποτα κι άλλοι δε σε πιστεύουν,*

αν σχωρνάς όλα τα δικά σου, τίποτα των άλλων,

κι αν το κακό που πας να κάνεις, δεν το αναβάλλεις,

κι αν όσα ψέματα σου λεν με πióτερα απανταίνεις,

κι αν να μισείς ευφραίνεσαι κι όσους δε σε μισούνε

κι αν πάντα τον πολύξερο και τον καλόνε κάνεις.

Αν περπατάς με την κοιλιά κι ονειράτα δεν κάνεις

κι αν να στοχάζεσαι μπορείς μονάχα το ιντερέσο,

το νικημένο αν παρατάς και πάντα διπλωρώνεις το νικητή,

μα και τους δύο ζετσίπωτα προδίνεις,

*αν ο τι γράφεις κι ο τι λες, το ξαναλέν κ' οι άλλοι γι' αληθινό- να παγιδεύουν τον κουτό
κοσμάκη,*

*αν λόγια κ' έργα σου καπνόν ο δυνατός αέρας τα διαβολοσκορπά και συ ξαναμολάς
καινούριον.*

*Αν όσα κέρδιες μπορείς να τα πληθαίνεις πάντα και την πατρίδα σου κορώνα γράμματα να
παίζεις, κι αν να πλερώνεις την πεντάρα που χρωστάς αρνιέσαι και μόνο να πληρώνεσαι σωστό
και δίκιο το 'χεις,*

*αν η καρδιά, τα νεύρα σου κι ο νους σου εν αμαρτίαις γεράσανε κι όμως εσύ τα στύβεις ν'
αποδίδουν, αν στέκεις πάντα δίβουλος και πάντα σου σκυμμένος*

κι αν όταν φωνάζουν οι άλλοι «εμπρός»! εσύ φωνάζεις «πίσω»!

*Αν στην πλεμπάγια να μιλάει αρνιέται η αρετή σου κι όταν ζυγώνεις δυνατούς, στα δυό λυγιάς τη
μέση*

*κι αν μήτε φίλους μήτε εχθρούς ποτέ σου λογαριάζεις και κάνεις πως τους αγαπάς, αλλά ποτέ
κανέναν,*

αν δεν αφήνεις ευκαιρία κάπου να κακοβάνεις και μόνο,

αν κάνεις το κακό, η ψυχή σου γαληνεύει,

δικιά σου θά ναι τούτ' η Γης μ' όλα τα κάλλη πού χει

κ' έξοχος θά σαι Κύριος,

αλλ' Άνθρωπος δε θα σαι".

Κ. Βάρναλης, Το "Αν" του Κίπλινγκ, Ποιητικά, 1956.

Η παρωδία του Κ. Βάρναλη, όπως γίνεται αντιληπτό μέσα από τα λόγια του ποιητή, περιέχει εκτός από σατιρικό και ειρωνικό τόνο και μια ρεαλιστική κριτική, σε πολιτικό-ιδεολογικό επίπεδο. Ο αληθινός άντρας του R.Kipling, παρουσιάζεται με ρευστή αξιακή προσέγγιση, άλλοτε γαυριώντας για τα επιτεύγματά του, και άλλοτε αναιρώντας τη μεγαλοψυχία του. Υποκριτής, κόλακας, υπηρέτης του κατεστημένου, αίρεται στη σφαίρα της εξιδανίκευσης για να σωριαστεί στη συνέχεια, προσαρμοζόμενος στην εξουσία. Όλες οι ανθρώπινες αδυναμίες του είναι αρετές, αφού τις υιοθετεί και ξεπερνάει την αστική "ψευτοηθική" του, βάζοντας πάντα ως ασπίδα τον υπεράνθρωπο, ένα εξιδανικευμένο είδωλο, μιας απατηλής κοσμοθεωρίας και ταυτόχρονα τον οίκτο για την κατάντια των άλλων.

Ειδικότερα ο Κ. Βάρναλης παρωδεί το ανέφικτο, τον ιδανικό άντρα που δεν είναι παρά ένα ουτοπικό όν, που μέσα στην αστική και ταξική κοινωνία, προσπαθεί να ωραιοποιήσει τους θύτες, αφού σύμφωνα με τη θεωρία του Francis Galton, είναι όντα προορισμένα να κυβερνούν και να βασιλεύουν, (Liungman:1980:25-26) σε μια κοινωνιογενή φιλοσοφία, όπου δημιουργούνται εύκολα, συνειδήσεις ανωτερότητας και κατωτερότητας.

Το *If (Αν)* του Μ. Αναγνωστάκη

Σύμφωνα με την κατάταξη του Λ. Πολίτη (2015) στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, ο Μ. Αναγνωστάκης έχει μια περίοπτη θέση στην μεταπολεμική γενιά και χαρακτηρίζεται ένας "κοινωνικός-πολιτικός ποιητής". Συμπλέοντας με τη γενιά του, η ποίησή του διακατέχεται κατά κύριο λόγο, από βαθιά απελπισία, τραγικότητα, απαισιοδοξία και έναν "βαθύτατο μοραλισμό και διδακτισμό"(Πολίτης:2015:337).

Το *If* του Μ. Αναγνωστάκη, εντοπίζεται στην τελευταία ποιητική συλλογή του, με τίτλο *Ο Στόχος*, η οποία πρωτοδημοσιεύτηκε στα δέκα οκτώ κείμενα¹¹ το 1970 (Πολίτης:2015:337), και έχει ως εξής:

Αν — λέω αν.

Αν όλα δε συνέβαιναν τόσο νωρίς.

Η αποβολή σου απ' το Γυμνάσιο στην Ε' τάξη,

μετά Χαϊδάρι, Αϊ-Στράτης, Μακρονήσι, Ιτζεδίν.

Αν στα 42 σου δεν ήσουν με σπονδυλαρθρίτιδα

ύστερα από τα είκοσι χρόνια της φυλακής

με δυο διαγραφές στην πλάτη σου, μια δήλωση

αποκηρύξεως όταν σ' απομόνωσαν στο Ψυχιατρείο.

¹¹και η οποία αναφέρεται στα χρόνια της δικτατορίας (Πολίτης:2015:337).

Αν —σήμερα λογιστής σ' ένα κατάστημα εδωδίδμων—

Άχρηστος πια για όλους, στημένο λεμόνι,

ξοφλημένη περίπτωση, με ιδέες από καιρό ξεπερασμένες.

Αν — λέω αν

με λίγη καλή θέληση έρχονταν όλα κάπως διαφορετικά

ή από μια τυχαία σύμπτωση, όπως σε τόσους και τόσους

συμμαθητές, φίλους, συντρόφους — δε λέω αβρόχοις ποσί

αλλά αν

(φτάνει. Μ' αυτά δε γράφονται τα ποιήματα. Μην επιμένεις.

Άλλον αέρα θέλουν για ν' αρέσουν, άλλη "μετουσίωση".

Το παραρίζαμε στη θεματογραφία).

Μ. Αναγνωστάκης, If..., Στόχος, 1970.

Δεν υπάρχει αμφιβολία, πως στο ποίημα υπάρχει διάχυτο το αυτοβιογραφικό στοιχείο του ποιητή. Γίνονται αναφορές στην εξορία, που και ο ίδιος πέρασε, στις φυλακίσεις, στην διαγραφή του από το κόμμα, και όπως βλέπουμε, διακόπτει σχεδόν απότομα την αφήγησή του, στο τέλος, χωρίς να προλάβει να εξηγήσει στον αναγνώστη του, "τι θα συνέβαινε" πιθανόν, αν το ποιητικό υποκείμενο δεν είχε υποστεί στην ζωή του όλες αυτές τις αναταραχές. Η ποιητική αυτή επιλογή, προχωρώντας από την αίσθηση μελαγχολίας και το παράπονο, και ολοκληρώνοντας με κυνικό τρόπο το ποίημα του, ίσως αποτελεί μια κριτική προς το γνωστό ρητό "η ποίηση για την ποίηση" (κατά το "η τέχνη για την τέχνη"). Συνειρμικά μας έρχεται στο νου η *μικρή ασυμφωνία εις Α μείζον*¹² του Κ. Καρυωτάκη, όπου το νόημα του ποιήματος συμπυκνώνει το αξίωμα, πως μια ζωή συμβατική και επιτηδευμένη δεν μπορεί να "γεννήσει" μεγάλη ποίηση (Πολίτης:2015).

¹² Το ποίημα ανήκει στην τελευταία και ωριμότερη ποιητική συλλογή του Κ. Καρυωτάκη, και παρουσιάζει τον ποιητικό αγώνα μεταξύ ενός καταξιωμένου (Μ. Μαλακάσης) και ενός άσημου ποιητή (Κ. Καρυωτάκης).

Μολονότι πολλοί δημιουργοί έχουν εμπνευστεί από δυσοίωνες και καταστροφικές περιόδους της ζωής τους, ώστε να μετουσιώσουν τα τραγικά τους βιώματα, στο καλλιτεχνικό, λογοτεχνικό και ποιητικό τους έργο, ο Μ. Αναγνωστάκης εδώ, φαίνεται να απαξίζει να συνεχίσει να "ψυχαγωγεί" τον αναγνώστη του, προβάλλοντας το αφήγημα του ανθρώπου, που ενώ έχει ταλαιπωρηθεί στην ζωή του στο τέλος βρίσκει την γαλήνη του, μέσα από ένα ευτυχισμένο τέλος. Απαριθμεί με μια απλότητα και μια φαινομενική ευκολία τα εμπόδια που βίωσε, χωρίς να προσφέρει στη συνέχεια κάποιου είδους κάθαρση στον αναγνώστη του, αντίθετα ολοκληρώνει το ποίημα του με ρεαλισμό και συγκεκριμένα νοήματα.

Ο ποιητής επιλέγει ως φαίνεται συνειδητά, να αποφύγει την μοιρολατρία, ή την άσκηση οιασδήποτε κριτικής ή την απόδοση όλων των δεινών του σε τρίτους. Όπως καταγράφεται για τον Μ. Αναγνωστάκη: *"Τα ποιήματά του κρατούν ένα τόνο χαμηλόφωνο και εξομολογητικό, ξεκινούν από το ατομικό περιστατικό αλλά εκφράζουν μαζί και τη διάψευση των ελπίδων της γενιάς του...το αίσθημα αυτό της προδοσίας και της ήττας..."* (Πολίτης:2015:336). Αυτά φαίνονται να δείχνουν και την διαφοροποίησή του ποιητή, από τη φιλοσοφία του R.Kipling.

Η στάση αυτή είναι, με τον τρόπο της, πράγματι διδακτική, ενώ το μυστήριο που κρύβεται πίσω από την απότομη αποκοπή της αφήγησης ωθεί τον αναγνώστη στο να επιθυμήσει να ανακαλύψει, μέσα από τη μελέτη του προγενέστερου και μεταγενέστερου έργου του ποιητή, την απάντηση σε αυτό το Αν...

Αντί Επιλόγου

Στη μελέτη αυτήν είδαμε τρία διαφορετικά Αν από τρεις δημιουργούς, αρκετά διαφορετικούς μεταξύ τους. Στο Αν του R. Kipling, ως αφετηρία και έμπνευση των άλλων δυο ποιημάτων, παρατηρήσαμε τις ηθικές προτροπές του ποιητή, προς τον αληθινό άνδρα/άνθρωπο της εποχής του, ενώ στα κείμενα των Κ. Βάρναλη, και Μ. Αναγνωστάκη, είδαμε μια γόνιμη κριτική, την σάτιρα, τον εξομολογητικό τόνο και κάποιες κοινωνικοπολιτικές προσθήκες, υπό το δικό τους πνεύμα, οι οποίες ενδεχομένως λείπουν από το έργο του R. Kipling.

Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, Περιοδική Ηλεκτρονική Έκδοση του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), Τεύχος 10, 2019

Στο διαχρονικό ποίημα του R. Kipling, είδαμε έναν κατάλογο αξιωμάτων, ηθικών και πνευματικών προτροπών, τις οποίες αν ο άνθρωπος πετύχει, θα εκπληρώσει το σκοπό του και θα ζήσει ευτυχισμένος. Μήπως όμως η ματαιοδοξία συγχέεται με την αντικειμενική αλήθεια και η υπερβολή βρίσκει καταφύγιο στη μετριότητα; Μήπως ο υπεράνθρωπος, με γνώμονα το «αν» οδεύει από το εφικτό, στο ανέφικτο, και εξιδανικεύει το είναι, διαχωρίζοντάς το από το γίνεσθαι; Ο άνθρωπος, όπως αποτυπώνει και η ετυμολογία του, θρώσκει προς τα άνω, αλλά κάλλιον αυτού είναι το "γνώθι σαυτόν"(469 – 399 π.Χ.) . Οι υποθέσεις είναι αόριστες, οι αποδόσεις όμως συγκεκριμένες, όπως ορίζεται και από την ίδια τη γραμματική.

Εάν, λοιπόν, το ποίημα *Αν* του R.Kipling είναι μια ωδή προς τον ιδανικό άνθρωπο, που μπορεί να ασχοληθεί με την αυτοολοκλήρωσή του, απαλλαγμένος από βιοτικές μέριμνες, τα ποιήματα *Αν* των Κ. Βάρναλη και Μ. Αναγνωστάκη είναι ένα καταφύγιο, για όσους πασχίζουν, για όσους βιώνουν απόρριψη, αχαριστία, απογοητεύσεις, ματαιώσεις, μελαγχολία, αποξένωση, τύψεις, για όσους αποπροσανατολίζονται και επαναδιατυπώνουν τις αξίες και τους στόχους τους...Με λίγα λόγια για όλους τους συνηθισμένους και καθημερινούς ανθρώπους αλλά και αυτούς που μάχονται το σύστημα, με κίνδυνο να εξοντωθούν όταν είναι αντίθετοι με αυτό.

Summary

This paper discusses the work of R. Kipling: *If*, through a phenomenological and semantic analysis, in which we identify pedagogical messages, as well as some sociological observations. The study underlines N. Vagenas view on parody, as an introduction to the parody poem of K. Varnalis: *Kipling's "IF" (parody)*. In the final part of this paper, the author focuses on the poem of M. Anagnostakis: *If*, thus completing the individual and comparative study between the three poems.

Ελληνόγλωσσες και Ξενόγλωσσες Βιβλιογραφικές Αναφορές

Βαγενάς, Ν., (2002). Δύσκολοι καιροί για την παρωδία, εφ. *Το Βήμα*, 24 Μαρτίου.

Beauvoir, S., (1979). *Το δεύτερο φύλο*, (μτφρ. Σιμόπουλος Κ.), Γλάρος:Αθήνα.

Liungman, K., (1980). *Ο μύθος της ευφυΐας*, (Μτφρ. Κούρτοβικ Δ.), Αθήνα.

Νίτσε, Φ., (2014) Επιμ. Ήρκος Ρ. *Ο Αντίχριστος, Ανάθεμα κατά του Χριστιανισμού*, (μτφρ. Βαγγέλης Δουβαλέρης), Αποστολίδης, Gutenberg: Αθήνα

Πολίτης, Λ., (2015). Επιμ. Μείτάνη Ε. *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης(ΜΙΕΤ):Αθήνα.

Στεργιόπουλος, Κ., (Επιμ.) (2000). *Η ελληνική ποίηση, Ανθολογία, Γραμματολογία*, Σόκολη: Αθήνα.

Διαδικτυακοί τόποι

Μ. Αναγνωστάκης, *If...*, *Στόχος*, 1970, Ανακτήθηκε από: http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd_id=2&text_id=90 (21/3/19).

Κ. Βάρναλης, *Το "Αν" του Κίπλινγκ, Ποιητικά*, 1956, Ανακτήθηκε από: http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd_id=4&text_id=484

(15/3/19).

R. Kipling, *If, Rewards and Fairies*, 1910, σ.106. Ανακτήθηκε από: <http://pinkmonkey.com/dl/library1/digi300.pdf> (19/2/19).

